

Lokalsamfunn og planlegging

Lars T. Sjøftestad

Mai 2001

En dag hang en plakate i dagligvarebutikken: "Kafédriften avsluttes. Ombygging til apotek. Vi takker for samarbeidet. Café Mega Lund". Kaféen som har vært til glede for mange i bydelen Lund i Kristiansand i atskillige år er ikke mer. Så gikk det vel ikke så bra, tenker vi.

Skjønt, tenker vi videre, det stemmer heller ikke. Folk stakk innom hele dagen i forbindelse med handleturen. Alltid fullt midt på dagen. Kolleger fra lokale arbeidsplasser som hadde fast plass ved etpar bord, sammen med kaffen, røyken og avisen. Om ettermiddagen kom middagsgjestene. Ofte mannfolk. Staute norske middagsretter til akseptable priser.

Plakaten kom opp den dagen kaféen stengte. Det var ikke noe forvarsel. Selv personalet visste ikke noe. Det var tydeligvis ikke viktig å informere mangeårige kafégjester og Samvirke medlemmer.

Café Mega Lund var en av to kafeer i bydelen. Samvirket skapte et offentlig rom som lokalbefolkningen gjorde til sitt eget, og kaféen var med på å skape, forme og definere Lund som et lokalsamfunn. Vi bruker lang tid på å innarbeide vaner og rutiner. De gir trygghet og forutsigbarhet. Vaner er følgelig ikke noe vi endrer lett. Derfor blir det et tomrom når vi plutselig blir fratatt muligheten til å utøve dem, og lokalsamfunnet blir fattigere og mindre funksjonelt.

Planlegging har tradisjonelt vært det samme som *offentlig planlegging*. Men det finnes tre andre måter å forstå planlegging på. For det første, som *individuell planlegging*. Det er den typen planlegging vi alle er involvert i til daglig. Vi planlegger våre liv, på individ- og familienivå. Individuell planlegging gjøres med lokalsamfunnet som referanseramme, ofte med kortere tidsperspektiv, men med like langtvirkende konsekvenser som offentlig planlegging. For det andre, som *privat planlegging*. Denne typen planlegging bedrives av den private kommersielle sektoren. For det tredje, som *overnasjonal planlegging*, som bedrives av EU.

Det er klare forskjeller mellom planlegging på de fire nivåene. Offentlig planlegging er et resultat av en politisk og teknisk-administrativ prosess, og har et langt tidsperspektiv. I individuell planlegging lages og implementeres planen hver dag, bit for bit. Offentlig og individuell planlegging forsøker å få til et totalkonsept for planlegging, på henholdsvis samfunns- og individnivå. Privat planlegging bygger på en type rasjonalitet som er økonomisk betinget. Den er snevrere, men også mer målrettet. EU og dets rasjonalitet eksisterer utenpå og over den heimespikra planleggingen.

Blant flere gode eksempler fra Lund på planleggingsaktiviteter på forskjellig nivå fortjener to å bli trukket fram:

Det var engang ... en velforening som het Lund Vel. Den fikk med seg en hel generasjon av beboere. Kommunen holdt lokalene. Den arrangerte månedlige møter med kunstnerisk underholdning, utlodning, mat og kaffe. De investerte i dekketøy og møbler og til og med et piano. Arbeidet ble drevet fram av en sterk entusiasme for å skape noe lokalt, og for å planlegge nærmiljøet. Så en dag lå det et brev i postkassa: kommunen trang lokalene. Lund Vel ble oppløst, og pianoet endte i Byhallen. Blant medlemmene var det mange bitre akkorder og såre toner å høre i flere år etterpå.

Fotballklubben Start vil ha ny 'intimstadion', og satte ned en prosjektgruppe som omarrangerte geografien i området, på vegne av befolkningen, kommunen, Forsvaret, og alle

andre parter. Start fant at det ikke var riktig å ta kontakt med de berørte. Derimot fant de det riktig å lage en helside i Fædrelandsvennen om sine vidtfavnende planer.

Café Mega Lund, Lund Vel og Start illustrerer, hver på sin måte, konflikter som oppstår i skjæringspunktet mellom de forskjellige planleggingslogikkene.

Jeg har vært medlem i Samvirket siden jeg var en neve stor. Ifølge reklamen er Samvirket "litt mitt". Sånn sett var Café Mega Lund også litt mitt. Butikken som institusjon har alltid vært en viktig faktor og et kulturbærende element i lokalsamfunn. Mange av dem er samvirkelag. Samvirket fortjener ros for å ha modernisert konseptet med butikken som et offentlig rom og en møteplass for folk. Kommers og kultur i skjønn forening!

Kommer det nye apoteket til å bli litt vårt? Knappt. Ikke er vi interessert heller. Apoteket er ikke der fordi det mangler et apotek i bydelen, fordi det fyller en samfunnsbestemt rolle. Vi har et apotek, og det har tjent oss vel i årtier. At apotekkjeden trenger oss er klart, men trenger vi apoteket? Og er det behov for to apotek? For lokalsamfunnet Lund betyr nyvinningen ingen fordeler, mens vi har mistet et offentlig møtested. Er noen i tvil om hva vi ville ha foretrukket dersom vi hadde blitt spurt?

Men spurt ble vi ikke. Verken innen privat eller overnasjonal planlegging er det plass for den slags. Spesielt EUs planleggingslogikk er forskjellig, den legger mindre vekt på prosesser og konsultasjoner enn på direktiver. For historien om Café Mega Lund er enda et eksempel på hvordan tilpasningen til EU fungerer i praksis. I dette tilfellet åpner den nye apotekloven for utenlandsk etablering i Norge. At prisene kommer til å gå ned som en følge av dette er de alene om å tro på. Det er enorme pengesummer i denne bransjen, og nå skal altså utenlandske kapitalinteresser tjene grovt på vårt stadig økende behov for Valium og Viagra.

Lund Vel illustrerer noe fundamentalt med menneskelig adferd: Vi skaper i stor grad våre samhandlingsformer. Når behovet ikke lenger er tilstede, avviker folk selv slike sosiale nettverk og felleskap. Kommunen, og offentlig planlegging mer generelt, verken kan eller bør gjøre mer enn å legge forholdene til rette for at slike lokale samhandlingsformer oppstår og blomstrer. Resten er opp til folk selv. Og, hva som er like viktig, når kommunen først har gått inn i dette, bør den tenke seg nøye om før den foretar valg som ødelegger slike ting.

Starts stadionplaner er et instruktivt eksempel på hvordan en fotballklubb har gått i kompaniskap med den private sektoren og bedriver privat planlegging i stor stil. Bemerkelsesverdig er også de nære forbindelsene til Fædrelandsvennen, og hvordan avisen fungerer som Starts talerør.

Offentlig planlegging gjøres på vegne av enkeltmennesker, og det burde, ideelt sett, være en vekselvirkning mellom offentlig og individuell planlegging. Individuell planlegging blir imidlertid stadig oftere vanskeliggjort og motarbeidet, både av offentlig og privat planlegging. Også innenfor offentlig planlegging ser man at det blir mer problematisk å realisere politisk vedtatte planer. Privat planlegging går oftere og oftere på tvers av både individuell og offentlig planlegging. Den er sektorfokusert, og har en stykkevis-og-delt tilnærming til problemdefinisjon, virkemidler og målsettinger. Det kan virke som om politiske organer og offentlig planlegging ikke legger inn nok kontroll på muligheten til å bedrive privat planlegging. For lokalbefolkningen oppleves det slik at offentlig planlegging i større og større grad er prisgitt den rasjonaliteten som driver og motiverer privat planlegging. Noe forenklet, der offentlig planlegging er *de jure*, er privat planlegging ofte *de facto*.

Planlegging er, ideelt sett, en øvelse i tilpassing. Ingen plan er perfekt, og ting endrer seg underveis. Planlegging er derfor en prosess, en stadig avveining mellom kryssende interesser. Etter som vi klatrer oppover i planleggingshierarkiet blir det imidlertid mindre og mindre plass for lokale interesser.

Offentlig planlegging forstått som samfunnsplanlegging innebar et helhetsperspektiv på hva man gjorde og hvorfor man gjorde det. Jeg er ikke så sikker på i hvilken grad det gjelder lenger. Planlegging representerer en enormt mye større utfordring i dag. Vi har flere særinteresser, og større muligheter til å framføre og få gjennomslag for dem. Tendensene til at offentlig planlegging i økende grad foregår ovenfra og ned og får ansvarsområdet

innsnevret er farlige. Det bør være større forståelse for hva som rører seg på grasrota, hva som begrenser og muliggjør individuell planlegging, og hva som bidrar til å forme og skape levedyktige og harmoniske lokalmiljø.

Flere grep er nødvendige for å tilpasse den offentlige planleggingsprosessen til dagens realiteter: (1) planleggere må ha større innsyn og forståelse for den rollen planlegging spiller i dag, noe som delvis krever bredere kompetanse, (2) administrasjonen må legge mer vekt på koordinasjon av sine aktiviteter, (3) politikerne må være mer aktive, spesielt når det gjelder konsekvensene av privat og overnasjonal planlegging, (4) innbyggerne må arbeide mer for å fremme sine syn, og (5) vi må alle ha et mer aktivt forhold til lokalmiljøet og individuell planlegging. Men uansett, kan vi få kafeen vår tilbake?